

Citation:

H. Kern, Levensbericht J.J. Hoffmann, in:
Jaarboek, 1878, Amsterdam, pp. 1-20

LEVENSBERICHT

VAN

J. J. H O F F M A N N ,

DOOR

H. K E R N .

Het is reeds meermalen verkondigd dat aan de verbeeldingskracht een veel ruimer aandeel in de ontwikkeling der wetenschappen toekomt, dan menig welmeenend nuttigheidsman wel zou willen erkennen. Aangezien diezelfde natuur-gave volstrekt onmisbaar is voor den kunstenaar, zal men wel mogen beweren, dat kunstenaars en geleerden elkander in aanleg verwant zijn, zóó zelfs, dat men het zou mogen betwijfelen of in den waren geleerde wel ooit een sprank van scheppend vernuft en in den echten kunstenaar een vonk van 't onuitbluschbare vuur der weetgierigheid ontbreken mag. In de meeste gevallen zal bij hen die aan kunstenaars-talent wetenschappelijken aanleg paren, òf de eene òf de andere gave, van den aanvang af, krachtiger en duidelijker op den voorgrond treden; soms evenwel schijnt het louter een toeval, een samenloop van omstandigheden, of hoe men het noemen wil, te zijn wat over iemands loopbaan beslist en de plaats aanwijst, die hij eenmaal in de geschiedenis van kunst òf wetenschap zal innemen.

Onder degenen in wier jeugd aanleg voor kunst en liefde tot wetenschap met elkaar als het ware om den voorrang dongen, behoort de merkwaardige man, wiens wetenschappe-

lijke loopbaan in de volgende bladzijden zal geschetst worden. Eene levensgeschiedenis van HOFFMANN, in den volsten zin des woords, ligt buiten mijn bestek, en ook, mijns inziens althans, buiten den kring der werken onzer Akademie. Niet daarvoor dan, dat ik mijne taak zoo beperkt opvat, vraag ik verschooning, maar des te meer wil ik de welwillendheid mijner medeleden dáárvoor inroepen, dat ik zoo weinig in staat zal wezen de zeldzame verdiensten van ons afgestorven medelid, als baanbreker op 't gebied der Japansche taalkunde en als meester in 't Chineesch, naar volle waarde te doen uitkomen. Natuurlijk heb ik dankbaar gebruik gemaakt van eenige door deskundigen openbaar gemaakte levensberichten *).

JOHANN JOSEPH HOFFMANN werd den 16den Februari 1805 te Würzburg in Frankenland geboren. Hij genoot eene zorgvuldige opvoeding en bezocht de Hoogeschool zijner vaderstad, waar hij in de philologie studeerde. Voor zooverre men uit de citaten uit CICERO en HOMERUS in de nagelaten dagboeken zijner jeugd mag oordeelen, bepaalden zich zijne studiën tot de klassieke letteren. Hoogst karakteristiek zijn de teekeningen, of liever schetsjes naar de natuur, en de afbeeldingen van onderscheidene Romeinsche monumenten te Mainz, welke wij in enkele papieren uit de dagen zijner jeugd aantreffen. Hoe uitstekend die bedrevenheid in het teekenen hem eenmaal te stude zou komen, zal later blijken, en daarom meen ik die op zich zelf weinig beteekenende proeven van vertrouwdheid met de beeldende kunst niet stilzwijgend te moeten voorbijgaan.

Een bijzonderen aanleg bezat HOFFMANN voor de toonkunst. Daarenboven had de natuur hem bedeed met een ongemeen schoone stem, zoodat het ons niet zoo bijzonder vreemd kan

---

*) Tot bijzonderen dank ben ik verplicht jegens den Heer Mr. L. SKREURIE voor zijne hulp bij 't opmaken der hierachter gevoegde Lijst van werken, en jegens Mr. W. VISSERING voor de welwillendheid waarmede hij mij de nagelaten papieren van zijn geliefden leermeester ter inzage heeft afgestaan.

schijnen, dat een oudere vriend hem den raad gaf zich als zanger aan het tooneel te verbinden. Hij volgde dien raad op en leidde van 1825—30 een kunstenaarsleven, met het eigenaardig lief en leed daaraan verbonden. Het verdient opmerking, dat de bewijzen van literarische studiën gedurende die jaren ons in zijne dagboeken en kleinere opstellen telkens te gemoet treden.

In den zomer van 1830 vatte HOFFMANN het plan op om in de Nederlanden zijn geluk te beproeven. In Juli bevond hij zich te Antwerpen, waar hij met opgetogenheid de meesterstukken van RUBENS penseel bewonderde en vergelijkingen maakte tusschen de Lieve-Vrouwenkerk en den hem welbekenden dom te Straatsburg. Daar ter stede, op den 17^{den} derzelfde maand, was het dat eene gebeurtenis plaats greep die het keerpunt in zijn leven heeft uitgemaakt. Op den avond van dien dag in een hotel gekomen, hoort hij aan een der tafeltjes in de zaal een jongen man Duitsch spreken, afgewisseld met Fransch, Hollandsch en Maleisch. Aan den tongval van den vreemdeling, die, zooals uit het gesprek bleek, eenige jaren in 't Oosten en wel in Japan, moest geleefd hebben, herkende HOFFMANN een landsman uit zijne eigene streek, en terstond rees de gedachte in hem op, of dat niet Dr. v. SIEBOLD uit Würzburg zou kunnen zijn. Hij waagt het tot den vreemdeling de vraag te richten: »Da Sie in Japan waren, kennen Sie wohl auch Dr. v. SIEBOLD?» »Der bin ich selbst'', klinkt op minzamen toon het antwoord.

De ontmoeting tusschen de twee stadgenooten legde den grondslag voor verdere kennismaking en had tengevolge, dat HOFFMANN eenige dagen later, den 23sten Juli, het kunstenaarsleven voor goed vaarwel zei. Na nog ruim eene maand met v. SIEBOLD in de zuidelijke Nederlanden gebleven te zijn, nam hij op 14 Sept. den tocht naar Rotterdam aan. In den loop van October vestigde hij zich te Leiden, waar hij, zooals wij alle weten, de taak zou vinden waaraan hij zich met onbezweken ijver, taaie volharding en edele zelfverloochening gedurende schier eene halve eeuw wijden zou.

Dr. v. SIEBOLD had in zijn gevolg een kundigen Chinees-

schen schrijver, uit Batavia, KO-TSING-TSANG. Door dezen werd HOFFMANN in de kennis van 't Chineesch ingewijd. Dewijl de leermeester behalve zijne moedertaal geene andere kende dan 't Maleisch, was de leerling genoodzaakt zich hierop toe te leggen. In de aantekeningen, loopende over de maand December, komen ettelijke Maleische uitdrukkingen voor, alsook proeven van Chineesche karakters. Aan dezelfde bron, de aantekeningen, ontleenen wij de bijzonderheid dat HOFFMANN in Maart 1831 een aanvang maakte met de studie der Grammaire Chinoise van ABEL RÉMUSAT. Door de beoefening van 't Chineesch werd hij voorbereid tot die van 't Japansch.

De taak, die v. SIEBOLD den jongen taalgeleerde aanwees, bestond hoofdzakelijk daarin, dat deze zich te belasten had met de vertaling der Japansche bronnen, welke de eerste voor de samenstelling van zijn groot beschrijvend werk over Japan, het bekende *Nippon-Archiv*, behoeft. Eenige kennis van 't Japansch had v. SIEBOLD zich gedurende zijn verblijf in 't Rijk der opkomende zon verworven, doch op lange na niet voldoende om 't philologisch gedeelte van 't werk op zich te kunnen nemen. Hiertoe was de medewerking van iemand als HOFFMANN noodig. Wat den derden medewerker, den bovenvermelden Chinees KO-TSING-TSANG betreft, deze vervaardigde de in 't Archief op te nemen, op steen geteekende Chineesche en Japansche teksten.

Men behoeft geen kenner van 't Japansch te wezen, om zich toch eenigermate een denkbeeld te kunnen vormen van de bezwaren, waarmede de beoefening dier taal vóór ongeveer eene halve eeuw gepaard ging. Boeken die den Europeanen tot hulpmiddel zouden kunnen dienen om tot de kennis van schrift en taal door te dringen, waren er bijkans niet, en zoo enkele er van bruikbare bouwstoffen mochten bevatten, waren ze toch voor eerstbeginnenden volstrekt ongeschikt. Het was, in één woord, onmogelijk, met het luttele wat er uit die werken te putten viel het zoover te brengen dat men een enkelen regel uit de *Japansche Annalen* zou verstaan of een enkelen volzin, in 't verfoeilijke cursiefschrift gedrukt, lezen kunnen. Alles moest dus van den grond

op worden opgebouwd; woordenboek en spraakkunst moest iemand zelf vervaardigen, wilde hij in staat zijn eenen tekst te leeren begrijpen.

Om de grondslagen der studie zoo hecht mogelijk te leggen, heeft HOFFMANN jaren lang met noeste vlijt gearbeid. Omtrent de wijze waarop hij een woordenboek, in de eerste plaats voor eigen gebruik, had samengesteld, vernemen wij eenige bijzonderheden uit een brief van hem aan STANISLAS JULIEN, van 27 Mei 1843. Ze zijn, in hoofdzaak meegedeeld, de volgende. Als basis van het woordenboek diende de Japansche Thesaurus Sjo-gen-zi-gô, dien hij in streng alphabetische orde overschreef. Ter aanvulling der ontbrekende woorden en tot nadere verklaring of verbetering der opgegeven beteekenissen, maakte hij verder gebruik van onderscheidene Japansch-Chineesche en Chineesch-Japansche woordenboeken, encyclopaedieën, Japansche handboeken van synonymen en dergelijke. Hierna werden de bewijsplaatsen, uit de literatuur geput, gaande weg toegevoegd. Men ziet, het is dezelfde weg die later ook o. a. in 't Petersburgsche Sanskrit woordenboek ingeslagen is en in zeker opzicht zich als van zelf aanwijst bij talen, welke door inheemsche lexicographen vrij volledig, maar op eene voor vreemdelingen ondoelmatige manier behandeld zijn.

Reeds in 1839 was de opzet — als ik het zoo noemen mag — van 't Japansch Woordenboek voltooid. Aangaande de inrichting en den staat der spraakkunst zijn de in vermelden brief vervatte mededeelingen minder uitvoerig. Zonder twijfel had ze op verre na niet de volledigheid van het meesterstuk eener grammatica, dat eerst in 1867 in 't licht verscheen.

Hetgeen HOFFMANN in het *Nippon Archief* geleverd heeft bestaat uit talrijke bijdragen, die in verschillende deelen van het groote werk verspreid zijn. Daar er tusschen den tijd van bewerking en dien van publiceering soms een zeer lange tusschenruimte ligt, kan uit den datum waarop de stukken in druk verschenen zijn weinig of niets opgemaakt worden ten opzichte van de volgorde waarin de onderwerpen door

den geleerde op zijn studeervertrek behandeld werden. Uit dien hoofde vergenoeg ik mij, onder verwijzing naar de lijst van werken, met te vermelden, dat als de belangrijkste stukken mogen aangemerkt worden: »Wanen-kei oder Geschichtstabellen von Japan, aus dem Originale übersetzt"; voorts »Japans Bezüge mit der Koraischen Halbinsel und mit Schina; nach Japanischen Quellen" (1839); voorts »Das Buddha-Pantheon von Nippon, aus dem Japanischen Originale übersetzt und mit erläuternden Anmerkungen versehen."

Tot HOFFMANN's vroegere geschriften, die geen deel vormen van 't *Nippon Archief*, behooren de *Angaben aus Schinesischen und Japanischen Naturgeschichten von dem Illicium religiosum und dem davon verschiedenen Sternanis* (1837); dan de *Introductio in Dictionarium Sjo-gen-zi-ko* (1841); eindelijk de *Catalogus librorum et manuscriptorum Japonicorum, auctore DE SIEBOLD; libros descripsit J. HOFFMANN* (1845).

Het kan ons niet verwonderen, dat de rusteloos zwoegende geleerde ook zijne oogenblikken van moedeloosheid gekend heeft. Jaren lang was hij de eenigste in Europa die het Japansch wetenschappelijk beoefende, en zoo die omstandigheid aan den eenen kant zijne eerzucht te prikkelen vermocht, de edele eerzucht om den Europeaan den weg te wijzen op een nog onbekend gebied, aan den anderen kant had het bewustzijn van alleen te staan een neerdrukkenden invloed. Onder zulke omstandigheden was de aanmoediging, die hij van eenen man als STANISLAS JULIEN ondervond, voor hem van onschatbare waarde. De dertig jaren lang voortgezette briefwisseling tusschen de twee geleerden levert de bewijzen dat JULIEN door opwekking en raad, en niet het minst door zijne vriendschappelijke bemoeiingen, op HOFFMANN's wetenschappelijke loopbaan eenen heilzamen invloed heeft uitgeoefend. Toen in 1846 de toekomst voor den laatste donker scheen, was JULIEN de man die door zijne warme aanbeveling de aandacht op den bescheiden geleerde vestigde en daardoor den stoot gaf tot eenen omkeer ten goede in diens lot. De omstandigheden, welke aanleiding gegeven hebben, dat HOFFMANN benoemd is geworden tot translateur der Nederlandsche Regeering en voor

ons land behouden bleef, zijn te belangrijk dan dat wij niet een poos er bij zouden stilstaan.

In den loop van November 1846 ontving JULIEN, die als alom gevierde meester der Chinologen de vraagbaak was van gansch Europa, een schrijven van Sir GEORGE STAUNTON uit Londen, waarin melding geschiedt van een plan, om aan het Kings College te Londen eenen leerstoel voor 't Chineesch op te richten en navraag gedaan wordt naar 't aantal van Chineesche professoraten in de verschillende hoofdsteden van Europa, naar 't bedrag hunner bezoldigingen en naar den persoon, geschikt om voor den nieuw op te richten leerstoel in aanmerking te komen. Onverwijld verstrekke JULIEN de gewenschte inlichtingen; nopens het laatste punt uit hij zich aldus:

»Or si l'on désire que la création de cette chaire fournisse non seulement des interprètes, mais encore, et c'est là le plus difficile, des savants capables de traduire des livres industriels ou scientifiques, lesquels sont toujours écrits en Kou wen, je prendrai la liberté de recommander à votre attention un homme qui possède particulièrement et à un degré éminent l'intelligence du chinois scientifique, et qui, en outre, est le seul homme d'Europe qui possède la langue Japonaise. Je veux parler de M. le Docteur J. HOFFMANN, Hollande, Leyde.»

JULIEN liet het hierbij niet, maar gaf zich ook moeite om te bewerken dat aan het professoraat, welks instelling men te Londen beoogde, eene bezoldiging verzekerd werd die eenigermate geacht kon worden aan billijke eischen te voldoen. Toen hij nu in deze zijne pogingen geslaagd was en de nieuwe betrekking aan HOFFMANN werd aangeboden, braken voor dezen dagen van zwaren tweestrijd aan. Nederland was hem een tweede vaderland geworden, hetwelk hij hartelijk en oprecht lief had. De studie van 't Japansch had hij reeds als zijne levenstaak leeren beschouwen, en wie zich daaraan met vrucht wilde wijden, kon slechts te Leiden — namelijk toen ter tijd — over de noodige hulpmiddelen beschikken. Maar anderzijds stond eene onzekere, ja duistere toekomst dreigend voor zijn oog; zijne verhouding tot v. SIEBOLD

was minder gunstig en daardoor de toestand waarin hij verkeerde onhoudbaar geworden: hij zou, indien er geen hulpmiddel opdaagde, het hem aangeboden redmiddel, tegen wil en dank, hebben *moeten* aangrijpen. In die dagen van bangen tweestrijd in zijn gemoed was het, dat een paar zijner wetenschappelijke vrienden den toenmaligen Minister van Koloniën, J. C. BAUD, opmerkzaam maakten op het verlies dat de wetenschap en ons land zouden lijden, indien men gedoogde dat iemand van zoo erkende en zoo zeldzame verdienste ons verliet. En BAUD, die steeds getoond heeft een man van ruimen blik en van verlichte beginselen te zijn, gaf aan den goeden wenk gehoor en handelde met zijne gewone voortvarendheid. Weldra — het was op 13 December 1846 — ontving HOFFMANN van zijn vriend Dr. L. een knipbriefje met verzoek 'savonds eens bij hem aan te komen, daar hij hem iets belangrijks had mede te deelen. HOFFMANN kwam en vernam nu van Dr. L., dat het Z. Majesteit behaagd had hem te benoemen tot translateur van het Japansch bij de Nederlandsche Regeering, met eene jaarwedde van f 1800. Met ontroering hoorde de benoemde het verrassende nieuws en de vreugde over de gunstige wending die de zaken genomen hadden, uitte zich ondubbelzinnig in het schrijven aan JULIEN, wien hij onmiddellijk van 't gebeurde kennis gaf.

Dat men in de geleerde kringen, vooral te Leiden, hoogelijk ingenomen was met de benoeming, blijkt uit de nieuwsbladen van dien tijd. Om ons in de toenmalige stemming te verplaatsen, kan het volgende bericht dienen uit de *Algemeene Konst- en Letterbode* voor het jaar 1846, 18 Dec. N°. 53:

»Leyden, den 14^{den} December. Naar wij vernemen heeft het Z. M. onzen geëerbiedigden Koning behaagd, onzen stadgenoot, den Heer Dr. HOFFMANN te benoemen tot Translateur voor het Japansch bij onze regering. Elk, die de verdiensten van den Heer HOFFMANN kent, elk, die weet, hoezeer het *Recueil Asiatique* de aandacht van Europa op de begaafdheden van den Heer HOFFMANN heeft doen vestigen, en daarbij belang stelt in den wetenschappelijken roem en den wetenschappelijken toestand van ons vaderland, zal onze hooge

regering, voor die benoeming, eene hartelijke dankbaarheid toedragen."

Wat HOFFMANN zelven betreft, altoos heeft hij door woord en daad getoond dat hij het land zijner inwoning hoe langer zoo meer lief kreeg en jegens de regeering met erkentelijkheid bezield was. In een zijner brieven uit lateren tijd (1857) aan Professor SCHOTT, te Berlijn, vinden we o. a. deze woorden :

»Soll ich Ihnen mein Hauptstreben mit *einem* Worte bezeichnen, so ist es dies, dass ich — nur einen gemeinnützigigen Zweck verfolge, der dem Niederl. Gouvernement am Herzen liegt und dass ich diesem Gouvernement alle Ehre die ihm zukommt, zuerkannt sehen will. — Beurtheilen Sie meine Arbeit und vergessen Sie unser Kolonial Gouvernement nicht, denn es thut für Wissenschaft mehr als manches andres grössere Reich."

De voornaamste werken die HOFFMANN omstreeks 1846 voor de pers gereed maakte, waren de *Yosan firok, l'art d'élever les vers à soie au Japon* en het *Buddha-Pantheon von Nippon*. Eerstgenoemd werk werd, na eidelooze onderhandelingen over de wijze van uitgave enz., door den Heer BONAFOUS, toenmalig gezant der Sardijnische regeering te Parijs, met voorrede en toevoegselen in een prachtwerk uitgegeven. Het verscheen in 1848 te midden van de stormen der omwenteling in Frankrijks hoofdstad. Dat was een ongunstig tijdstip voor de verspreiding van zulk een boek, en het is misschien daaraan toe te schrijven, doch misschien evenzeer aan de overmatige pracht en kostbaarheid van het geïllustreerde werk, dat het zoo spoedig in vergetelheid is geraakt. Intusschen heeft een latere vertaler van den Japanschen tekst er ruimschoots gebruik van gemaakt.

Het *Buddha-Pantheon*, welks lang vertraagde uitgave in 1851 tot stand kwam, blijft tot nog toe de voornaamste bron voor onze kennis van 't Japansch Buddhisme en is daardoor ook voor hen die zich niet op het Japansch toelleggen van niet geringe waarde. Voor de studie der taal zijn daarin van het meeste belang twee tekstproeven, bevattende twee legenden uit het leven van ÇAKYA den BUDDHA, met transcriptie

der oorspronkelijke lezing en vertaling (bl. 163—171). Het zijn de eerste proeven van eenigen omvang waaruit blijkt dat een Europeaan in staat is Japansche teksten, zelfs in het stenographisch cursiefschrift, te ontcijferen en te verstaan. De 40 platen welke het Pantheon vergezellen, zijn grootendeels door HOFFMANN eigenhandig gelithographeerd. Trouwens, hij had reeds in 1835, nadat de Chinees KO-TSING-TSANG naar Batavia was teruggekeerd, zich moeten oefenen in het hanteeren van de graveerstift.

De veelzijdigheid van 's mans kundigheden en talenten treft ons reeds bij een enkelen blik op de lijst zijner geschriften. De korte beoordeeling van de »Anfangsgründe der Chinesischen Grammatik von Endlicher», in de *Konst- en Letterbode*, N°. 50 en 51 van 't jaar 1846, is niet alleen een staaltje van zijne fijne grammatische opmerkingsgave, maar tevens een toonbeeld van hoffelijke, en toch ernstige kritiek. Zijne liefhebberij voor de botanie noopte hem tot het schrijven zijner »Bijdragen tot de geschiedenis, verspreiding en kultuur der pioenen in China en Japan uit oorspronkelijke bronnen» (1848). Gezamenlijk met Dr. SCHULTES gaf hij in 't *Journal Asiatique* van 1851, N°. 10, uit: »Noms indigènes d'un choix de plantes du Japon et de la Chine déterminés d'après les échantillons de l'herbier des Pays-Bas, par M.M. J. HOFFMANN et H. SCHULTES.»

De naastvolgende jaren brachten stukken van zijne hand die voor een ruimer kring van lezers bestemd waren. In de eerste plaats »Iets over een Chineeschen Almanak voor het jaar 1851,» in de *Gids* van 1852; iets later: »Het Hemel-Aarde-verbond» en »Bijdragen tot de kennis der geheime Genootschappen in China», in de *Bijdragen voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederl. Indië*, 1853; een opstel in de *Gids* van hetzelfde jaar, getiteld »De Chineesche pelgrim HIOËN THSANG en zijne reizen naar Indië», waarin een overzicht gegeven wordt van den voor Indische geschiedenis en toestanden zoo belangrijken inhoud van 't beroemd gebleven boek van STANISLAS JULIEN »Histoire de la vie de Hiouen thsang et de ses voyages dans l'Inde, depuis l'an 629 jusqu'en

645." — Van grooter belang voor de nijverheid dan voor 't lezend publiek in 't algemeen was de »Notice sur les principales fabriques de porcelaine du Japon' in 't *Journal Asiatique* van 1855, terwijl ongeveer terzelfden tijd uitkwam het opstel over »het Chineesche knolgewas Tschú-yú, de Naga-imo van Japan." Dat de belangen der nijverheid HOFFMANN ter harte gingen, heeft hij ettelijke jaren later nog getoond door zijne »Mededeeling aangaande de kweeking van den wilden zijdeworm in Japan" in het *Tijdschrift voor de Nijverheid*, 1864. De hiervan verschenen Fransche en Duitsche vertalingen kunnen ten bewijze strekken dat de belanghebbenden het medegedeelde op prijs wisten te stellen. Het *Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek* (jaargang 1855) bevat van zijne hand het »Vertoog over den rijkdom van Japan."

Inmiddels werden de meer en meer aan 't licht tredende verdiensten van onzen Japanoloog ook van de zijde der Regeering erkend, in zooverre hem de titel van Hoogleeraar werd toegekend, terwijl Z. Maj. de Koning persoonlijk bewijs gaf van zijne verlichte belangstelling door den nieuw benoemden Hoogleeraar eene jaarlijksche toelage te verleenen. Voortaan rustte op Professor HOFFMANN de verplichting om onderwijs te geven aan jonge lieden die opgeleid moesten worden tot tolken van 't Gouvernement in de Chineesche en Japansche talen. Op welk eene talentvolle, nauwgezette, zelfopofferende wijze de leermeester zich van zijne taak gekwetent heeft, kunnen al zijne kweekelingen getuigen en een hunner, die thans den leerstoel voor 't Chineesch aan de Leidsche Hoogeschool inneemt — dank zij in de eerste plaats aan hetgeen door zijnen leermeester voor de studie van 't Chineesch hier te lande verricht is — heeft nog onlangs in een Engelsch tijdschrift *) de verklaring afgelegd dat »HOFFMANN was one of the most modest and unpretending of scholars, an enemy of all ostentation; never boasting of his accomplishments, and always ready to put aside his own work in order to aid his disciples."

*) Athenaeum, Febr. 9, 1878.

Niet lang na de aanvaarding van 't nieuwe ambt, hetwelk uit den aard der zaak weinig verandering bracht in de richting zijner studiën, werd hem van wege het Ministerie van Koloniën de »Proeve eener Japansche spraakkunst, opgesteld door den Heer Mr. J. H. DONKER CURTIUS'' in handen gesteld, ten einde er partij van te trekken voor de bewerking van hulpmiddelen voor de gedachtewisseling tusschen Nederlanders en Japanners. Om het standpunt te doen kennen, waarop de schrijver der Proeve zich gesteld had, meen ik niet beter te kunnen doen dan diens eigene woorden aan te halen *).

»Ik wensch, dat deze spraakkunst worde aangemerkt niet als het resultaat van eene grondige kennis van de Japansche taal, maar als eerste pogingen om daarvan iets te leeren. Zij zal voorzeker nog misslagen bevatten, en het eenige, wat ik daarvan durf zeggen, is, dat ik vertrouw dat ze anderen in staat zal stellen om, daarbij gebruik makende van een woordenboek, *in drie maanden zóó veel Japansch te leeren, als met mij, zonder eenige hulpmiddelen*, het geval is geweest in drie jaren. Men verwachtte intusseken niet, dat deze spraakkunst geschikt is, om spoedig ook met Japansche ambtenaren en grooten te leeren spreken, Zij zal evenwel dienstig zijn, om zich spoediger met Japansche huisbedienden, ambachtlieden en kooplieden te kunnen redden; ook zal men het zoo ver kunnen brengen, dat men de tolken volgen kan, wanneer zij onze woorden en gezegden in hunne taal overbrengen.»

Dat HOFFMANN, gelijk trouwens de taalgeleerden in 't algemeen, aan eene spraakkunst andere eischen stelde, behoeft wel niet gezegd te worden. Niettemin begreep hij dat hij zich aan het uitgeven der Proeve niet gevoegelijk onttrekken kon, zoolang zijne eigene grammatica op zich liet wachten. Hij besloot dus de Proeve voor de pers te bewerken, ze te voorzien met toevoegselen en aantekeningen en de Japansche woorden in hun eigen schrift, en niet enkel in transcriptie, te geven. In 1857 verliet het werk van den Heer Mr. J. H.

*) Voorberigt van de »Proeve eener Japansche spraakkunst,» bl. III, vg.

DONKER CURTIUS, verrijkt met de toevoegselen van HOFFMANN, de pers.

HOFFMANN's eigen spraakkunst liet lang op zich wachten, hebben we gezegd. Geen wonder, als men weet welke bezwaren van technischen aard moesten overwonnen worden alvorens hij aan eene uitgave kon denken. De medewerking die hij bij de Koninklijke Akademie ondervond is bekend, en ik vergenoeg mij dus met te verwijzen naar het Voorstel der Commissie, ingediend den 18^{den} Juni 1855 in de Vergadering der Letterkundige Afdeeling, en voorts op de »Mededeeling van J. HOFFMANN, aangaande de Chineesche matrijzen en drukletters, krachtens magtiging van Z. M. den Koning en op last van Z. E. den Minister van Staat, Minister van Koloniën, J. J. ROCHUSSEN, vervaardigd onder toezigt van den Hoogleraar, translateur van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement voor de Japansche en Chinesche talen, Dr. J. HOFFMANN" in 1860.

In zeker opzicht was het eene gelukkige omstandigheid dat de uitgave der *Japansche Spraakleer* zoo lang vertraagd is geworden, want daardoor heeft de schrijver de gelegenheid gehad om ook de spreektaal in den kring zijner waarnemingen op te nemen. Immers ten gevolge van de komst der Japansche gezanten, ten jare 1862, in Nederland, Engeland en Frankrijk, en van het verblijf van eenige Japanners te Leiden en elders in ons rijk, zag hij zich ruimschoots in de gelegenheid gesteld om de spreektaal te bestudeeren, hetgeen des te beter kon geschieden doordien de in Europa vertoevende Japanners deels tot de aanzienlijke en geletterde, deels ook tot de mindere standen der maatschappij behoorden.

De drukte waarvan de komst van het gezantschap vergezeld ging; de beslommeringen van allerlei aard die er uit voortvloeiden; reizen naar Londen en Parijs; eene eindelooze officiële correspondentie; dat alles was voor een stil geleerde alles behalve een bron van onvermengd genot. De reis naar Parijs in Mei 1862 was echter in zooverre genoegelijk voor hem, als zij hem de gelegenheid schonk eenige vakgenooten met wie hij in jaren lange briefwisseling gestaan had, zooals

STANISLAS JULIEN en LÉON PAGÈS, weder te zien. Anders heeft hij het niet aan die woelige dagen van 't gezantschap, maar aan zijnen lateren omgang met de hier te lande in de leer zijnde Japanners te danken gehad, dat hij hun omgangstaal bestudeeren kon.

Van 't jaar 1862 dagteekent de uitgave van *de Japansche tractaten in 1858 te Yedo gesloten*, facsimile van den Jap. tekst; onder toezigt van Dr. HOFFMANN bewerkt. Voorts een paar kleine opstellen in de *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van N. Indië*; namelijk »Iets over Chineesche lombardbriefjes" en »Yokohama, de nieuwe Japansche haven- en handelsplaats." Belangrijker is het in 1864 uitgegeven werk: *De groote studie (Ta Hio of Dai-gaku)*, waarvan 't 1ste Deel den Chineeschen tekst met eene tusschenregelige Japansche vertaling, en het 2de Deel de lezing van den Japanschen tekst bevat. Hierin is voor de eerste maal de accentuatie der Japansche woorden aangeduid, die alleen uit den omgang kan geleerd worden.

Middelerwijl werden de werkzaamheden aan de uitgave der *Spraakleer* verbonden voortgezet. Een gedeelte der zwaarigheden was, zooals we gezien hebben, overwonnen; doch slechts een gedeelte, want het aantal nog ontbrekende typen was niet gering. Ze moesten bijgemaakt worden, en zoo kwam het, dat HOFFMANN ook lettersnijder werd. Later moest hij ook letterzetter worden, want geen zetter hier te lande was toen in staat, »uit de groote onhandige letterkast, die op dit oogenblik ruim 12000 stel verschillende woordtypen bevat, Chineesche teksten te zetten *)." Eerst in 1867 zag de *Japansche Spraakleer*, uitgegeven op last van Z. Exc. den Minister van Koloniën, en gedrukt met 's Rijks Chineesche en Japansche drukletters bij Sijthoff te Leiden, het licht, en wel in eene Nederlandsche en eene Engelsche uitgave.

De groote beteekenis van dit boek voor de studie van 't Japansch in 't licht te stellen, daartoe acht ik mij noch be-

---

*) De aangehaalde woorden zijn ontleend aan het artikel van Mr. W. VISSERING in *het Vaderland* van 23 Jan. 1878.

voegd, noch geroepen. Het is dan ook geheel overbodig, dewijl de geleerde wereld reeds lang uitspraak gedaan heeft en het feit, dat binnen tien jaar tijds een tweede druk der Engelsche uitgave noodig geworden is, luide genoeg spreekt. Alleen veroorloof ik mij, over de inrichting der grammatica — daarover toch kan men een oordeel hebben ook zonder juist Japansch te kennen — over de verdeeling der stof en rangschikking der feiten het gevoelen uit te spreken, dat ze meesterlijk is. Wij herkennen daarin den geest van den denker en de hand van den kunstenaar. Met behoedzaamheid heeft de bewerker van de gewone inrichting en de gebruikelijke termen onzer spraakkunsten zooveel behouden als mogelijk was, den aard van 't Japansch in aanmerking genomen; met duidelijkheid en eenvoud heeft hij het nieuwe en vreemdsoortige beschreven, en met al zijne grondigheid vervalt hij nooit in geleerde wan- of wartaal, die in een mist van gewaande diepzinnigheid gebrek aan feitenkennis moet verbergen.

Na de *Japansche Spraakleer* moest het woordenboek aan de beurt komen. Niet alleen waren de bouwstoffen daarvoor sinds jaren geordend, maar zelfs de redactie was reeds aanmerkelijk gevorderd. Inmiddels verscheen in 1867 het woordenboek van den Amerikaan HEPBURN. Niemand was beter voorbereid, en niemand ook eerder geneigd, om de verdiensten van dit werk te schatten dan HOFFMANN, die zelfs na onpartijdig onderzoek tot de overtuiging kwam, dat de daarin gevolgde alphabetische rangschikking (de gewone Europeesche) de voorkeur verdiende boven de vroeger door hem zelve gevolgde. Eenmaal daarvan overtuigd, aarzelde hij niet zijn eigen woordenboek om te werken. Zulks ging met eenig tijdverlies gepaard, natuurlijk, doch zou niet een jarenlang uitstel van de uitgave tengevolge behoeven te hebben. De hoofdreden *hiervan* was veeleer een toenemend wankel gezondheidsstoestand. Recht krachtig en opgewekt heeft zich HOFFMANN in de laatste tien jaren zijns levens zelden meer gevoeld. Toch bleef hij onvermoeid werkzaam als leermeester in 't Chineesch en Japansch en aan de voortzetting zijner levenstaak. Tot de kleinere stukken uit lateren tijd behoort

de verhandeling over »De rijstbier- of Saké-brouwerij in Japan» en »Bereiding der Japansche Soya» in de *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederl. Indië*, jaarg. 1871; in hetzelfde tijdschrift, jaarg. 1866, is opgenomen 't opstel »Blikken in de geschiedenis van Groot-Lioe-Kioe; naar Chineesche en Japansche bronnen.»

In het laatst van 1875 was het woordenboek zoover gevorderd dat men tot het drukken kon overgaan. De al meer en meer toenemende zwakte van den bewerker maakte het noodig, althans wenschelijk, dat een deel der daarmee gepaard gaande werkzaamheden aan een jongen deskundige, den Heer L. SERRURIER, werden toevertrouwd.

Aan den avond zijns levens heeft HOFFMANN althans deze voldoening mogen smaken, dat zijne verdiensten in ruimer kring erkend werden. Meer nog dan de vleierende beoordeelingen door zijne spraakleer allerwege uitgelokt, pleit de binnen tien jaar tijds gevolgde herdruk der Engelsche uitgave voor de gunstige opname aan het werk ten deel gevallen. Behalve den Engelschen herdruk, zag ook eene Duitsche uitgave, voorzien met eenen alphabetischen door Baron G. VON DER GABELENTZ bewerkten index, in 1877 bij de firma BRILL te Leiden het licht. Na 't verschijnen der Duitsche bewerking vereerde Z. Maj. de Koning van Saksen den schrijver met de Albrechtsorde 1ste klasse; en kort te voren had het Z. Maj. onzen geëerbiedigden Vorst behaagd hem te benoemen tot ridder van den Nederlandschen Leeuw.

Het schijnt dat die veelvuldige blijken van waardeering, gevoegd bij de liefderijke verpleging, waaraan het hem ten huize van zijn vriend Dr. SICHERER nooit ontbroken heeft, hem, ondanks zijne bedenkelijk verergerende borstkwaal, voor eene wijle de veerkracht en goede luim der jeugd hebben teruggegeven, want zijn laatste werk *Japanische Studien, erster Nachtrag zur Japanischen Sprachlehre*, is vol van geestige en schalksche zetten, die men niet verwachten zou van iemand wiens uiteinde kennelijk met rassche schreden naderde. Het genoemde bundeltje losse stukken, dat hoofdzakelijk gewijd is aan de Japansche poëzie, was de laatste

vrucht van zijn steeds helderen geest en onvermoeiden ijver. Op 19 Januari dezes jaars legde hij het moede hoofd neder, en ontsliep zacht en kalm. Den 22sten daaraanvolgende begeleidde eene kleine vriendschaar het stoffelijk overschot van den grooten geleerde, den beminden leermeester, den trouwen vriend, naar de laatste rustplaats.

HOFFMANN heeft ruim zijn aandeel gehad in de wederwaardigheden des levens, in allerlei teleurstelling en bekommernis, doch vóórdat zijn levensdraad afgesponnen was moet hij de trootstrijke overtuiging gekoesterd hebben, dat zijne taak volbracht was. Hij heeft den grond gelegd tot de studie der Japansche taal en letterkunde, en als zoodanig zal zijn naam onvergankelijk wezen in de geschiedboeken der wetenschap. Dubbel aanspraak heeft hij op den dank van ons, Nederlanders, en ons nageslacht, want, ofschoon Duitscher van geboorte, had hij zijn tweede vaderland, waar hij verreweg 't grootste deel zijns levens doorgebracht heeft, oprecht en innig lief. Zoo iemand, dan wist hij het, dat ten aanzien der openstelling van Japan voor het wereldverkeer onze regeering, in deze eeuw ten minste, onwrikbaar het tegendeel beoogd heeft van hetgeen andere natiën, hetzij uit onwetendheid of uit andere drijfveëren, daaraan ten laste leggen. De edele eerezucht om der wetenschap van dienst te wezen, was daarom bij HOFFMANN onafscheidelijk verbonden met het streven om de eer van ons land, voor zooverre het van hem afhing, op te houden. En daarom zullen niet alleen wij in deze vergadering, wij die hem als ambtgenoot en medelid gekend hebben, hem met blijvende achting en vriendschap herdenken, maar zullen ook zij die na ons komen zullen, hem tellen onder de gevierde namen van ons vaderland.

6 Mei 1878.

LIJST VAN GESCHRIFTEN.

In 't *Nippon-Archiv* zijn van HOFFMANN's hand:

- Wa-nen-kei* oder Geschichtstabellen von Japan, aus dem Originale übersetzt von J. HOFFMANN (*Nippon* III. 1842).
Hierbij als aanhangsels: »Von der Zeitrechnung der Japaner" en »Von den Uhren der Chinesen und Japaner."
- Das *Tsiän dsü wen* oder Buch von tausend Wörtern, aus dem Sinesischen mit Berücksichtigung der Koraischen und Japanischen Uebersetzung ins Deutsche übertragen von Dr. J. HOFFMANN (*Nippon* IV).
- Das Buddha-Pantheon von Nippon, aus dem Japanischen Originale übersetzt und mit erläuternden Anmerkungen versehen von Dr. J. HOFFMANN (*Nippon* V. 1851).
- Lui ho*, eine Schinesische Wörtersammlung mit Koraischer Uebersetzung und Angabe des Koraisch Schinesischen Dialects, Kritisch bearbeitet und verdeutscht von J. HOFFMANN (*Nippon* VII. 1839).
- Japan's Bezüge mit der Koraischen Halbinsel und mit Schina. Nach Japanischen Quellen von J. HOFFMANN (t. z. p.).
-

AFZONDERLIJKE WERKEN.

- Introductio in Dictionarium Sjo-gen-zi-ko (1841).
- Catalogus librorum et MSSorum Japonicorum — auctore de SIEBOLD libros descripsit J. HOFFMANN (1845).
- Yo-san-fi-rok, l'Art d'élever les vers à soie au Japon, par OUEKAKI MORIKOUNI, annoté et publié par MATTHIEU BONAFOUS, — ouvrage traduit du texte japonais par le docteur J. HOFFMANN. Paris (et Turin). 1848.
- Proeve eener Japansche Spraakkunst van Mr. J. H. DONKER CURTIUS, toegelicht, verbeterd en met uitgebreide bijvoegselen vermeerderd door Dr. J. HOFFMANN. Leiden, 1857.
- Catalogus van Chinesche typen.
{ Japansche Spraakleer door }
{ Japanese Grammar bij } Dr. J. J. HOFFMANN. Leiden, 1867.

- Hetzelfde werk. 2de uitgave in 't Engelsch en in 't Hoogduitsch. Leiden, 1876.
- De Grootte Studie (*Ta Hio* of *Dai gaku*) door J. HOFFMANN. 2 deelen; in Nederl. en Engelsch. Leiden, 1864.
- Japanische Studien: erster Nachtrag zur Japanischen Sprachlehre von J. J. HOFFMANN. Leiden, 1877.

OPSTELLEN, TRANSLATEN, MEDEDEELINGEN, RECENSIES.

- J. HOFFMANN'S Angaben aus Schinesischen und Japanischen Naturgeschichten von dem *Illicium religiosum* und dem davon verschiedenen *Sternanis*. Leiden, 1837.
- Vertalingen van brieven enz. der Japansche Regeering, te vinden bij VAN DER CHIJS »Neêrlands Streven" enz.
- Iets over het werk: Anfangsgründe der Chinesischen Grammatik von Endlicher; in de *Konst- en Letterbode van 1846*, N°. 50 en 51. (Fransche vertaling hiervan onder den titel: *Observations sur l'ouvrage intitulé Anfangsgründe etc.*; bij LALAU te Leiden.)
- Bijdragen tot de geschiedenis, verspreiding en kultuur der pioenen in China en Japan uit oorspronkelijke bronnen door Dr. J. HOFFMANN, 1848.
- Noms indigènes d'un choix de plantes du Japon et de la Chine, déterminés d'après les échantillons de l'herbier des Pays-Bas à Leyde, par M.M. J. HOFFMANN et H. SCHULTES. In 't *Journal Asiatique* van 1852.
- Eene nieuwe vermeerderde uitgaaf hiervan met Nederlandsche vertaling der inleiding. Leiden. 1864.
- Iets over een Chineschen Almanak voor het jaar 1851. In *de Gids* van 1852.
- Het Hemel-Aarde Verbond; en als vervolg hiervan: Bijdragen tot de kennis der geheime genootschappen in China. In de *Bijdragen T. L. en Vk. v. N. Indië*. Jaarg. 1853.
- De Chinesche pelgrim HIOEËN TSANG en zijne reizen in Indië van het jaar 629 tot 645. In *de Gids* van 1853.
- Het Chinesche knolgewas Tschu-yú, de Naga-imo van Japan, door Dr. J. HOFFMANN, medegedeeld door W. H. DE VRIESE. 1855.

- Notices sur les principales fabriques de porcelaine au Japon.
In 't *Journal Asiatique* van 1855.
- Vertoog over den rijkdom van Japan, naar het Fransch van
KLAPROTH, met medewerking van Dr. HOFFMANN en met
diens noten uitgegeven in het *Tijdschrift voor Staathuis-
houdkunde en Statistiek*. D. II. 1ste stuk. 1855.
- De Chinesche feestdagen volgens den Javaanschen Almanak
voor het jaar Dal 1783; toegelicht door Dr. J. HOFFMANN
in de *Bijdragen T. L. en Vk. v. N. I. D. IV.* 1855.
- Mededeeling aangaande den *Catalogus medicamentorum Sinen-
sium* van TATARINOV. In *Versl. en Meded. Kon. Ak. v. W.*,
Afd. Lett. D. V. 1859.
- Mededeeling aangaande de Chinesche matrijzen en druklet-
ters. Uitgeg. door de Kon. Ak. v. W. 1860.
- Naamlijst der leden van het Japansch gezantschap. 1861.
- De Japansche tractaten in 1858 te Yedo gesloten, facsimile
van den Japanschen tekst; onder toezigt van Dr. J. HOFF-
MANN bewerkt. 1862.
- De vertaling daarvan te vinden bij VAN DER CHIJS »Neêr-
lands streven», bl. 312 vgg.
- Iets over Chinesche lombardbriefjes. In *Bijdragen T. L. en
Vk. v. N. I.* 2de volgr. D. IV. 1862.
- Yokohama, de nieuwe Japansche haven- en handelsplaats.
T. a. p. 1862.
- Over de beoefening der Nederlandsche taal in Japan In
Versl. en Meded. Kon. Ak. v. W. Afd. Lett. D. VII 1863.
- Mededeeling aangaande de kweeking van den wilden zijde-
worm in Japan. In *Tijdschrift voor de Nijverheid*. 1864.
Vertalingen hiervan in *Bulletin de la Société impériale
d'acclimatation*, door BLEEKMAN (1864) en in eene brochure
van wege 't Kön. Preussische Ministerium der landwirth-
schaftlichen Angelegenheiten. Uitgeg. te Berlijn (1870).
- Blikken in de geschiedenis en staatkundige betrekkingen van
het eiland Groot-Lioe-Kioe, naar Chinesche en Japansche
bronnen. In de *Bijdragen T. L. en Vk. v. N. I.* Jaarg. 1866.
- De rijstbier of Sake-brouwerij in Japan; en: Bereiding der
Japansche Soya. In hetzelfde tijdschrift. Jaarg. 1871.